

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
USUTEADUSKOND

Eha-Liis Võrno

AHMADIYYA ISLAM

JA

EESTI AHMADIYYA MOSLEMI JAMAAT

Bakalaureusetöö

Juhendaja

Elo Süld, PhD

Tartu 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
Teema valiku põhjendamine	4
Uurimistöö eesmärk	4
Uurimismetoodika	5
Varasemad tööd ahmadiyya kogukonna kohta	6
Töö koostamisel tekkinud probleemid.....	6
Uurimistöö struktuur	6
Islami mitmekesisus	8
Ahmadiyya moslemite jamaat ehk Jamā'at-i Ahmadiyya.....	10
Ahmadiyya kogukonna usulised arusaamad, tuginedes Mirza Ghulami Ahmadi kuulutustele	11
Opositsioon moslemiriikides.....	18
Miks selline reageering?	19
Eesti ahmadiyya moslemi jamaat	21
Ajalugu.....	21
Kogukonna demograafia.....	22
Abdul Waseh Basit – Eesti ahmadiyya kogukonna <i>murrabi</i>	23
Ahmadiyya kogukonna keskus ja vaatlusel kogutud informatsioon	23
Reedene palve	24
<i>Eid al-Fitri</i> palve.....	26
Peamised väljakutsed kogukonnas	28
Milline on eestikeelne meediakajastus?	29
Milline on integratsioon Eesti ahmadiyya kogukonnas?.....	30
Suhtlus teiste moslemi kogukondadega Eestis	31

Tulevikuplaanid	31
KOKKUVÕTE	33
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	35
SUMMARY	38
LISAD:	40
Lisa 1	40
Lisa 2	43
Lisa 3	45

SISSEJUHATUS

Islam on Eesti kontekstis alati huvitav, sest ta on meie kultuuris võõras ja võõras on huvi tekitav. Ahmadiyya on vaid üks väike osa islamist, millele võiks enam tähelepanu pöörata. Liikumine sai alguse 19. sajandil Indias Mizra Ghulam Ahmad'i eestvedamisel, kes on liikmete sõnul nii islami prohvet, Messias kui ka Mahdi. Ahmadiyya liikmed püüavad olla aktiivsed ühiskondlikes tegevustes ja heategevuses, nad propageerivad rahu ja tolerantsi, vägivallatut džihaadi. Enamus islami harusid ei tunnista neid 'õigeteks' moslemiteks, tihti on neil isegi keelatud ennast moslemiks nimetada.

Ahmadiyya kogukondi ei ole palju uuritud ja meie väike Eesti kogukond on täiesti uurimata ala.

Teema valiku põhjendamine

Islam ja islami mitmekesisus on mind huvitanud juba esimesest bakalaureuse aastast, kui registreerisin end oma praeguse töö juhendaja Elo Sülla ainesse „Sissejuhatus islamisse“. Nii kui pakuti teemat Eesti ahmadiyya kogukonna uurimisest, otsustasin, et see on minu tulevane bakalaureusetöö. See oli täpselt see, mida ma otsisin, kui siia teaduskonda kandideerisin, sest unistasin uurida kogukonda, mida varem eestlaste poolt lähemalt uuritud ei ole.

Uurimistöö eesmärk

Uurimistöö jaoks püstitasin kolm uurimisküsimust:

- ❖ Kes või mis on Eesti ahmadiyya kogudus ning milline on nende tegevus Eestis?
- ❖ Millisena nad näevad oma kohta ja rolli Eesti ühiskonnas?
- ❖ Milline on koguduse tuleviku väljavaade?

Ahmadiyya kogukond on Eestis täiesti uurimata valdkond. Ülemaailmse ahmadiyya kogukonna kohta on päris mitmeid raamatuid ja artikleid ning väga paljud nendest on leitavad ka ahmadiyya ametlikul kodulehel alislam.org. Eesti kogukonna kohta ei leia aga mitte midagi, isegi mitte Eesti kogukonna enda kodulehel. Ainus eestikeelne materjal on kogukonna enda tõlgitud.

Uurimismetoodika

Materjali kogusin peamiselt poolstruktureeritud intervjuudega, seega on tegemist empiirilise kvalitatiivse uurimusega. Intervjuude läbiviimiseks on saanud luba Tartu Ülikooli inimuuringu eetikakomiteelt. Kuna tegemist ei olnud *jah* ja *ei* küsimustega ning küsimustest kalduti kergesti eemale, ei olnud intervjuude informatsiooni kodeerimine võimalik ega ka otseselt vajalik. Intervjuudest saadud informatsioonist koostas Eesti ahmadiyya koguduse ajaloo ning minapildi.

Intervjuude valimiks on Eesti ahmadiyya kogukonna liikmed. Seega valimisse pääsemise kriteeriumiteks on ahmadiyya usk ja Eesti territooriumil elamine. Informantidele anti võimalus täiesti anonüümseks jääda või jagada oma isikuandmeid (sugu, vanus, haridus ning nimi). Anonüümsuse võimaluse andmise põhjus oli teema tundlikkus ja võimalik isiku tuvastamise oht. Kõik intervjuueeritavad andsid nõusoleku oma isikuandmete kasutamiseks. Nõusolekuvorm on esitatud lisa 1. Intervjuud tehti nii Tallinnas kui ka Tartus ning kõik nad kestsid umbkaudselt ühe tunni. Intervjuusid läbi viies kasutasin lumepalli meetodit. Intervjuu põhilised küsimused on esitatud lisa 2. Kokku sai tehtud 6 intervjuud, millest kaks kõige pikemat olid kogukonna *murrabi*¹ Abdul Waseh Basit'iga. Intervjuueeritavate üldised andmed kodeerisin soo ja intervjuude tegemise järjekorras:

M1.1: Abdul Waseh Basit, 32, 7 aastat väldanud religioosne haridus Saksamaa Ahmadiyya Jamia instituudis, koguduse *murrabi*, Tartu

M1.2 Abdul Waseh Basit, - " -

M2: 29, bakalaureuse kraad tarkvaraarenduses, automaatikainsener kullerfirmas, Tartu

N3: 35, bakalaureuse kraad elektrotehnikas, lasteaiaõpetaja, Tartu

M4: 28, bakalaureuse kraad arvutiteadustes, telefonide tarkvaraarendus, Tallinn

¹ Kasutan terminit *murrabi* imaami asemel, sest imaam on mitmetähenduslik. Imaam võib olla igasugune inimene, kes on parasjagu eespalvetaja. Imaam võib olla ka *murrabi*. *Murrabi* on aga isik, kes on näiteks ahmadiyya moslemite koguduse Jamia instituudis õppinud ja saanud endale religioosse hariduse. Kristlikus religioonis saaks *murrabit* näiteks võrrelda preestriga. Urdu keeles kasutatakse sagedamini terminit *murrabi*, inglise keeles lihtsamat terminit imaami.

M5: Farrakh Mansoor, kõrgharidus majandusteadustes, restorani omanik ja kokk, Tallinn

Teise osa bakalaureusetöö uurimismaterjalist kogusin vaatluste teel. Selleks läksin nende Pärnu maanteel asuvasse keskusesse, mis on registreeritud büroopinnana ja kus viiakse läbi koguduse ühispalvuseid. Vaatlused toimusid kahel päeval: 29. märtsil ja 10. aprillil. Märtsi vaatlusel oli tavaline reedene palvus ja aprillis oli ramadaani lõpupäev *Eid al-Fitr*. Vaatluses uurisin nii palve struktuuri, inimeste käitumist, keskust ennast ja muud ümbritsevat. Vaatluse käigus küsisin ka lisainformatsiooni eri teemade kohta, millest intervjuude käigus puudu jäi.

Varasemad tööd ahmadiyya kogukonna kohta

Eesti keeles ei ole ahmadiyya kohta käivaid teadusmaterjale. Ainsad eestikeelsed informatsiooniallikad on Eesti ahmadiyya kogukonna enda kodulehel ahmadiyya.ee asuvad tõlked, mis on ka kogukonna enda poolt tõlgitud.

Ka inglise keeles on teaduslikke allikaid vähe. Enamus materjali olen saanud ahmadiyya kogukonna ametlikult ingliskeelselt lehelt alislam.org, kus on avalikkusele mitmeid vabu digiraamatuid saada. Suureks informatsiooniallikaks on ahmadiyya kogukonna kaliifid, kes kõik kirjutasid oma elu jooksul nii ahmadiyya kui ka üldise islami teemal mitmeid raamatuid.

Töö koostamisel tekkinud probleemid

Peamised probleemid tulenesid ikkagi Eesti kogukonna uurimisest, sest see on väike ja lühikese ajalooaga. Kuna tegu on ka väga personaalse ja tundliku teemaga, oli raske intervjueritavaid leida.

Uurimistöö struktuur

Kui jätta välja sissejuhatus ning kokkuvõte, jagan töö kaheks osaks:

- 1) Esimene osa keskendub üldisele islami ja ahmadiyya usule, see on töö nn teoreetiline taust. Selles osas on:
 - väike tutvustus islami mitmekesisuse kohta;
 - ahmadiyya koguduse ajalugu ja teoloogilised erisused (selle jaoks leidsin allikaid nii rahvusvahelistest elektroonilistest andmebaasidest kui ka

trükistest, millest enamus oli ikkagi ahmadiyya inglisekeelsel kodulehel olevad kogukonna enda poolt koostatud kirjandus).

- 2) Teine osa tutvustab Eesti kogukonda ja tugineb tervenisti intervjuudele ning vaatlustele. Toon välja kogukonna ajaloo, demograafia, tegutsemise Eestis, integreerumise Eesti ühiskonda ja kogukonna tulevikuplaanid.

Islami mitmekesisus

„Ja oleks Jumal soovinud, Ta võinuks teha teid üheks kogukonnaks.“ (Koraan 5:48)

Islam on väga mitmekesine religioon, hallates väga erinevaid kultuure ja rahvuseid, kus religioon ajas muutub ja kohaneb. Tihtipeale on religioonide mitmekesisus tulenenud poliitilistest põhjustest, millele on teoloogiline mask peale pandud. Näiteks oli islam enne 19. sajandi algust üprisli salliv ja mitmekesisust toetav uskumus, aga Lääne ühiskonna sõjalise ja majandusliku domineerimisega muutus see suletuks ja sallimatuks. Fundamentalism ei ole aga ainult viimase sajandi nähtus, vaid tuleneb ikkagi islami suurest mitmekesisusest. (Süld 2016)

Klassikaliselt peetakse islamis pühaks ja autentseks kolme esimest põlvkonda: prohveti kaasaegseid, nende järglasi ja siis omakorda nende järglasi. Mitmekesisus sai alguse kohe pärast Muhamedi surma 632. aastal, kui tekkis võimujärgsuse küsimus. Ühiskond jagunes kaheks: ühed pooldasid Muhamedi sõpra Abu Bakr'it, kes oli tema ustav järgija, teised pooldasid Muhamedi nõbu ja väimeest 'Alī ibn Abī Tālib'i, toetudes väitele, et võimul peab olema Muhamedi veri. Nendest kahest tekkisid sunniidid ja šiiidid. Kõrvale tekkis ka kolmas, haridžiidide ehk eraldunute partei. Peale võimu jagamise oli erinevusi ka poliitikas ja juhtimises. Nimelt on sunniitlikus kogukonnas siiani arusaam, et valitseja esindab enamuse võimu ja kõik kogukonna liikmed on võrdsed. Šiiitlikus kogukonnas on aga hierarhiline võimustusüsteem, milles on esikohal Muhamedi perekond, seejärel pere lähedased ning siis viimasena tavainimesed. On huvitav, et tänapäevani ei ole sunniitidest moslemikogukonnas kristliku kiriku sarnast hierarhiat, ei ole nii-öelda vaimulikkonda, kes oleks usulistes küsimustes autoriteediks. Šiiitidel on kõrgeimaks autoriteediks imaam, kes otsustab nii poliitiliste kui ka usuliste küsimuste üle. (Süld 2016)

Nii sunniidid kui ka šiiidid on aja jooksul omakorda jagunenud. Sunniitide seas tekkisid koraani ja sunna² tõlkimisel ning šaria kirjutamisel välja neli suurt koolkonda: Hanafi, Maliki, Shafi'i ja Hanbal'i. Šiiitide mõjutustel arenesid välja imamiidid,

² Sunna on kogum sotsiaalseid ning praktilisi traditsioonilisi norme, mis on koos koraani ja hadith'iga suur islami seaduste allikas. (Afsaruddin 2024)

ismaaliidid, zaiidid ning erinevad ekstreemsete liialdajate sektid nagu näiteks aleviidid, alaviidid ja *ahl al-haqq* (tõe rahvas). Haridžiididest arenesid välja näiteks ibadiidid. (Upal, Cusack 2021)

Kindlasti ei saa mainimata jätta islami müstitsismi ehk sufismi, mis ei ole otseselt eraldiseisev koolkond ega usulahk, vaid esindab pigem islami sisemist ja vaimset lähenemist usule ja praktikatele. Sufismi praktiseerijad võivad seega pärineda erinevatest islami koolkondadest ning neid on nii sunniitlikes kui ka šiitlikes usulahkudes. (Upal, Cusack 2021)

Islami religiooni mitmekesisus ei tulene ainult sisemistest eriarvamustest, vaid ka teiste religioonide mõjutustest. Islami pinnalt on tekkinud mitmeid uusususundeid, mis algasid puhtalt islamist, kuid arengu käigus üha eemaldusid sellest. Näiteks võiks nimetada druusid (areng šiitlikest ismailiididest) ja bahaid (samuti šiitlik väljaareng), mis on lähtereligioonist nii kaugele läinud, et nad ei pea ennast isegi moslemiteks, pigem iseseisvaks uusususundiks. Seetõttu nimetatakse nende esindajaid tihti hereetikuteks. Samuti kuuluvad siia alla iidised sünkretistlikud usundid nagu näiteks kurdide kogukonnas praktiseeritav jeziidi usund. (Upal, Cusack 2021)

Uususundite alla võiks teoorias kuuluda ka ahmadiyya kogudus, kuid mina isiklikult nii ei arva. Enamus nende uskumusest on ikkagi puhtalt üldine islam, välja arvatud nende prohvetikultus ja Jeesuse surma kirjeldus. Ahmadiyya liikmed ise peavad ennast moslemiteks, kuid enamus muudest islamirühmitustest neid selleks ei tunnista.

Hoolimata islami mitmekesisusest, proovitakse ikkagi kogu islami kogukonda üheks ühtseks *ummah*'ks³ liita. Peamiseks ühistunnuseks nimetatakse 5 alussammast: usutunnistus ehk šahada; palve ehk salat; annetamine ehk zakat; paastumine ehk saum; ning palverännak ehk hadž.

³ *Ummah* ehk moslemi kogukond.

Ahmadiyya moslemite jamaat ehk Jamā'at-i Ahmadiyya

Ahmadiyya moslemikogukond on kaasaegne messiaanlik liikumine, mille asutas 1889. aastal Mirza Ghulam Ahmad (1839–1908), kes sündis väikeses Qadiani külas Punjabis Indias. Ahmadiyya kogukonda nimetavad mõned ka Qadiani (või Kadiyani) kogukonnaks, mis on tuletatud liikumise asutaja sünnikohast. See nimetus on aga halvustava alatooniga. (Hasan 2005)

Mirza Ghulam Ahmad väitis, et ta on uus prohvet ning Jeesus suri loomulikku surma ja teda ei võetud taevasse, nagu islami ortodoksne suund uskus. Ta tõi ka välja, et džihaad „mõõga läbi“ oli väär ning see mõök asendati rahumeelse pliiaatsiga. (Mahdi, Schimmel, Rahman 2021)

1891. aastal väitis Mirza Ghulam Ahmad, et on viimse aja oodatud Mahdi ja Messias, monoteistliku religioonikogukonna 'Oodatud' ja prohvet Muhamedi ennustatud Messias. Ahmadiyya kogukonna järgijad leiavad, et ta kandis kõiki Jeesuse omadusi. Omadused joonduvad ja on kooskõlas nende pühakirja prohvetiennustustega. Nad usuvad, et islami ja selle eetilise süsteemi taaselustamine võib tuua kogu maailmale pikaajalise rahu. Ahmadiyya usklikud näevad end sageli juhtidena, kes suudavad kunagist islami renessansi levitada ja edendada. (Hasan 2005)

Mirza Ghulam Ahmadi eesmärk näis olevat sünteesida kõik religioonid islami alla, sest ta kuulutas end muu hulgas mitte ainult islami prohvet Muhamedi kehastuseks, vaid ka mitmete teiste religioonide omaks. Ahmadiyya kogukonna teine kaliif Mirza Bashiruddin Mahmud Ahmad seletas, et kõikides religioonides on mingi prohvetlik tegelane, keda aegade lõpus oodatakse. Hindude jaoks on see Nehā Kalank, kristlaste jaoks Messias, moslemite jaoks Mahdi ja oodatud Messias, zoroasterlaste jaoks Mesio Darbahmi. Bashiruddin väidab sellega, et religioonide erinimelised prohvetid on tegelikkuses kõik üks ja seesama oodatud messias. Ta kirjeldab, kuidas sellel ühel oodatud messial peab olema mingi tunnus, mis paneks kõik need kogukonnad teda enda omaks tunnistama. Selleks võib olla nii religioon, rass, poliitiline arvamus jne. Sellise kirjeldusega tõestatakse Mirza Ghulam Ahmadi kõikide religioonide prohveti tiitlit. Mirza Ghulam Ahmad oli rassi poolest pärslane – zoroartristide prohvet; indialane

sünni poolest – hindu prohvet; moslem religiooni poolest – moslemite prohvet; sündinud kristlikus kogukonnas – kristlaste prohvet. (Mirza Bashiruddin 2008: 13–15)

Ahmadiyya kogukonna teoloogilised deklaratsioonid, jättes kõrvale Mirza Ghulam Ahmadi prohvettuse ning Jeesuse ristisurma, on ikkagi väga sarnased ortodoksse sunni teoloogiaga. Neil on samasugune usudeklaratsioon ning nad hoiavad suures tähtsuses islami viit sammast. (Khan, A. 2022)

1914. aastal jagunes Ahmadiyya kogukond kaheks: Qadian ja Lahore. Siinses töös kirjeldatakse Qadiani grupeerimist. Qadiani kogukond usub, et Ghulam Ahmad oli prohvet. Lahori grupeerimise väidab jällegi, et Ghulam Ahmad oli lihtsalt reformija, mitte Mahdi ega prohvet. Üksteisest eraldumine algas, kui Qadiani kogukond kutsus oma ajakirjas al-Fazl üles boikoteerima neid, kes ei avalda truudust Mirza Bashiruddin Mahmood Ahmad'ile, kes oli Qadiani kogukonna teine kaliif. Pärast eraldumist muudeti Qadiani nimetus Ahmadiyya Jamaat'iks ja Lahore kogukonna nimetus Anjuman Ishaq'i islamiks. (Hanson 2007)

Ahmadiyya kogukonna edu põhineb kindlasti nende kirjalikul misjonil. Ghulam Ahmad kirjutas ise üle 91 raamatu urdu, araabia ja pärsia keeles ning pani aluse ka mitmetele urdu ajakirjadele nagu al-Hakam (1897) ja al-Bard (1902). 1903. aastal ilmus ka ingliskeelne ajakiri The Review of Religions. Seda nimetati ka kirjalikuks džihaadiks, viisiks, kuidas tuua maailmale tõe tõelise islami kohta ja võidelda islamivastasusega. (Hanson 2007) Ajakirjad ja pidevad reedused kaliifi kõned on viis, kuidas ahmadiyya kogukond on suutnud olla pidevas arengus ka tänapäeval. Ahmadiyya kogukonna praegune kaliif on Hazrat Mirza Masroor Ahmad (1950).

Tänapäeval tähistab Ahmadiyya liikumine rahu, tundlikku moraali ning õigluse esile toomist, propageerides rahumeelset islami ning nii usuliste kui ka muude vähemuste õiguste kaitsmist, toetades ka naiste hariduse saamist. (Khan, A. 2022)

Ahmadiyya kogukonna usulised arusaamad, tuginedes Mirza Ghulam Ahmadi kuulutustele

Esimene peamine erinevus on prohveti ning Messias käsitluses. Mirza Ghulam Ahmad seletab, et sellest ajast peale, kui Jumal inimese lõi, on ta mitmeid kordi oma valgust inimkonnale jaganud läbi erinevate inimeste, luues ühtsust kogu maailmas. Need

inimesed on saanud jumalikud teadmised, Jumala armu ning on kõndinud Jumala loodud jälgedes. Erinevate prohvetite järgi on ennustatud, et umbes 6000 aastat pärast Aadamat tuleb aeg, kus suur pimedus on maa peal ning kurjus domineerib. Siis ilmub maailma Jumala poolt saadetud inimene, kelle sisse on puhutud Jumala armastus ning tõde. See on Messias, kes astub vastu Saatanale ning tuleb viimne võitlus kurja ja hea vahel. Võitluse võidab Messias, kes toob maa peale ühtsuse, hiilguse ning Jumala au, mis kestab tuhat aastat ning siis tuleb lõpp. See Messias on Mirza Ghulami sõnul tema ise. Legendis olev Saatan on aga inimeste enda sees asuv kurjus, sest igas inimeses on kaks poolt – üks kuri ja teine hea. Inimene ise kaldub kas ühele või teisele teele. Ta seletab ka, kuidas püha prohvet Muhamed, Jumala sõnumitooja, kannatas 13 aastat tagakiusu, vägivalda, raevu, inimeste solvanguid, mille kulminatsiooniks oli Mekast välja saatmine. Selline on jumalik seadus, et need, kes on saadetud Jumala poolt, on algul välja naerdud ja vihatud, kuni tuleb aeg, mil Jumal avab saadetute jaoks inimkonna südame. Jumal olevat Mirza Ghulam Ahmadile andnud missiooni eemaldada Jumala ja inimese vaheline võõrandumine ning viia inimesed uuesti kontakti Jumala pühaduse ja armastusega. Ta peab lõpetama religioossed sõjad ning viima inimkonna rahu aega. Tähtis on luua religioosne ühtsus, tuues inimkonnale tõe, kui nad on valmis seda vastu võtma. (Mirza Ghulam 2009)

Mirza Ghulam propageerib tulevast ühtsust, kirjeldades, kuidas eri religioonid ning riigid lõpuks kõik ühe islami alla koonduvad. Erinevates usundites on alati keegi maailmalõpu tegelane, kes koondab kõik rahvad enda alla. Kristlased nimetavad selleks tegelaseks Jeesuse teist tulekut, juudid Messiat. Islami ennustuste järgi peaks Messias ehk viimsepäeva tooja tulema umbes samal ajal kui hinduismi Sanatan Dharm'i järgijad ootavad oma viimsepäeva avatari, kes tooks tõelise usu maailma. (Mirza Ghulam 2009)

Koraanis kirjeldatakse mitmeid eri märke maailma lõpu tulemisest: näiteks jõed muutuvad kanaliteks, maapind toob nähtavale peidetud mineraalid, tehniliste oskuste areng, näiteks viisid, kuidas raamatuid saaks korraga suurtes kogustes toota, leiutised, mis teevad kaamelid kasutuks, toimuvad päikese ja kuu varjutused spetsiifilistel ramadaani päevadel, katkud jms. Kõik need märgid olid väidetavalt toimunud juba Mirza Ghulami Ahmadi elu ajal. (Mirza Ghulam 2009)

Teine tähtis erinevus ahmadiyya liikumise ja teiste usundite vahel on Jeesuse surma käsitus. Kristlased usuvad, et Jeesus suri ristil ning ta oli Jumala poeg, ohverdus

inimkonna jaoks, võttes enda peale inimkonna patud. Peale selle kirjeldavad nad ka, et Jeesus läks taevasse ning tuleb tulevikus tagasi. Koraani järgi on Jeesus suur prohvet, kelle Jumal võttis enda juurde ning keegi teine tema sarnane suri ristil. Islamis oodatakse Jeesust tagasi enne viimset kohtupäeva. Ahmadiyya koguduse arvates ei ole tunnistajaid, kes oleks näinud Jeesuse taevasse minekut, ega ole ka kedagi teist ristile pandud, nagu seda arvavad mõned moslemid. Mirza Ghulam Ahmad esindab arusaama, et Jeesus mitte ainult ei jäänud risti löömisel ellu, vaid ka läks otsima järgmisi 'kadunud lambakesi'. Seega arendab Ahmad oma teooriat, mille järgi Jeesus pääses ristilt eluga ning suri loomulikku surma Kashmiris. Oma ideedele otsib ta peale koraani veel toetust ka piiblist, viidates kohale, kus Jeesus ennustab oma saatust, öeldes, et ainus märk, mis antakse tema inimestele, on prohvet Joona. (Khan A. N. J. 2019)

Joona oli prohvet, kellele Jumal andis käsu hoiatada Niineve rahvast nende linna hävitamisest, kui linnarahva lubamatu käitumine jätkub. Kuna Niineve rahvas oli iisraellaste vaenlane, otsustas Joona Jumala käsku eirata ning põgenes merele. Merel tõusis aga suur torm, mis pani laeval olevad inimesed oma elu eest kartma. Joona teadis, et torm määratses, sest ta põgenes Jumala tahtmise eest. Teiste laeval olijate päästmiseks käskis ta neil end laevalt merre visata, mida nad lõpuks ka tegid. Torm rauges, kuid suur kala neelas Joona alla. Kala kõhus veetis ta kolm ööpäeva, mille ajal ta palvetas ning parandas meelt. Jumal kuulis ta palvet ja lasi kalal ta kuivale maale oksendada. Jumal andis siis Joonale uuesti sama käsu minna kuulutama Niineve rahvale, mida prohvet seekord ka kuulas. Ta läks Niinevesse ning käskis rahval oma meelt parandada või muidu Jumal hävitab nende linna. Kuningas ja rahvas parandasidki oma meelt ja Jumal andestas neile ning ei hävitanud linna. (Jn 1-4)

Ahmadiyya seisukoht on, et see lugu viitaks nagu sellele, et ka Jeesus jääb ellu ning tuleb tagasi 'kolme' päeva pärast. Jeesuse ellujäämise poolt võiks kõneleda ka Pontius Pilatese sümpaatia, oma kaastunde tõttu võis ta Jeesust erinevate otsustega aidata. Esiteks nähakse, et Jeesuse risti löömine toimus enne sabbatit, seega juutidel ei olnud muud võimalust, kui võtta Jeesus ristilt maha enne sabbati algust. Jeesus ei pruukinud seega olla ristil isegi piisavalt kaua, et ära surra. Teiseks arvestatakse, et ristisurm on pikk protsess, piinlemine enne surma võib toimuda 24 kuni 28 tundi, mõni kord isegi mitmeid päevi. Uuele Testamendile viidates väidavad nad, et Jeesus oli ristil mitte rohkem kui 2-3 tundi. Jeesusel, kes oli noor ja hea tervise juures, poleks olnud võimalik nii kiiresti surra.

Ahmadiyya kogukonna sõnul läks Jeesus Iisraeli kaheteistkümnele hõimule edasi kuulutama, mis oli tema jaoks antud Jumala käsk. Sellel ajal oli nendest kaheteskümnest hõimust vaid kaks Palestiinas. Ülejäänud kümme olid maailmas laiali kuni Indiani välja. Jeesus ei oleks oma missioonis edukas olnud, kui ta oleks kuulutanud ainult kahele kaheteistkümnest Iisraeli 'lambukesest'. (Khan A. N. J. 2019) Seda arvamust kuulsin ka oma intervjuudes:

„Sunni usus... Meile alati õpetati, et Jeesus suri ristil ja nüüd on viiendas taevas Jumalaga ja see ei tundunud mulle väga loogiline, sest miks ainult tema ja mida ta seal ootab? Nii et kui Mirza Ghulam Ahmad ütles, et mina olen see oodatud Jeesus, see oli palju loogilisem. Prohvetid on alati olnud inimesed, miks siis teha üks neist peaaegu Jumalaks. See tundus palju loogilisem.“(N3)

Ahmadiyya õpetuse järgi on Jeesuse matmiskoht Srinagari Kashmiris. Kohalikud kutsuvad seda kohta Rozabal'iks ehk austatud matmiskohaks (Honoured Tomb), kuhu on maetud prohvet nimega Yuz Asaf. See prohvet olevat tulnud läänest Raja Gopdatta võimu ajal ehk esimesel sajandil. Nimi Yuz Asaf võib tuleneda Yusu'st või Yehoshua'st, mis on araabia ja heebrea versioonid nimest Jeesus. Kohaliku traditsiooni järgi oli see prohvet *Ahl-e-Kitab* (raamatu rahvas ehk juudid ja kristlased). Hauaehitis ehitati suunaga idast läände juudi kommete kohaselt. Veel oli haua lähedal kivisse raiutud mehe jalajäljed. Need on erilised, sest nendel jalajälgedel oleval ristilöömise haavad. (Khan A. N. J. 2019)

Mizra Ghulam Ahmad (1835-1908)

Mizra Ghulam Ahmad sündis Punjabi väikelinnas Qadianis. Tema pere pärineb Barlase hõimkonnast, kes olid Mughali impeeriumi keiser Baburi kauged sugulased. Nende suguvõsa tunti kui Mughale, kes üldiselt omasid kõrgeid positsioone Mughali impeeriumi valitsuses ja aadelkonnas. Ahmadi esivanemad, kes algselt elasid Samarkandi piirkonnas, migreerusid Baburiga (esimene India Mughali imperaator) Indiasse.⁴ Ahmadi esivanemale anti mitusada küla ning asetati Qadiani pealikuks. Ahmadi sündmise ajaks oli aga enamused kingitud maa-aladest kaotatud. (Mirza Bashiruddin 2008: 5)

⁴ Sheikh Ibn e Arabi olevat kirjutanud, et Oodatud Messias on Hiina päritolu ehk tema esivanemad elasid Hiina territooriumil. Samarkandi seostatakse Hiinaga, seega sai ennustus tõeks. (Mansoor Ahmad 2013)

Mizra Ghulam Ahmad on kaksik, kes sündis reedesel hommikul 13. veebruaril 1835. aastal kohe pärast oma vanemat kaksikõde, kes suri paar päeva hiljem.⁵ (Dost Muhammad Shahid 1989: 12) See sünd sobitub islami üldise arvamusega, et Mahdi peaks tulema 14. sajandil, mis oleks kristliku kalendri järgi umbes 19. sajandi teine pool. Jeesus olevat öelnud, et teisele tulekule viitavad sõjad, epideemiad ja üldised hädad ning viletsused. Ahmad ennustas, et pärast tema surma juhtub kolm suurt katastroofi, millest esimeseks loetakse esimest maailmasõda. (Adamson 2009: 9)

Kui Ahmad oli umbes kuue või seitsme aastane määrati talle isa poolt õpetajaks Fadl Ilahi, kes kuulus hanafiidide koolkonda ning kes õpetas Ahmadile koraani ning elementaarset Pärsia kirjandust. 1845. aastal, kui Ahmad oli 10-aastane, määrati talle järgmiseks õpetajaks Fadl Ahmad, kes oli Ahl-e-Hadithi koolist ning õpetas talle araabia keele grammatikat. Selle õpetaja pojast sai hiljem Ahmadi järgija. Kui Ahmad sai 17- või 18-aastaseks, sai ta õpetajaks šiia koolkonna järgija Gul Ali Shak'i, kellelt ta õppis veelgi araabia keele grammatikat ning pärsiapärast loogilise mõtlemise vormi, mille nimi on Mantak. Peale nende õpingute sai Ahmad oma isalt, kes oli kogenud arst, algelise meditsiiniteadmise. Kui vaadata Ahmadi haridusteed, tundub see algeline, aga siin peab meelde tuletama, et see oli aeg, kus haridusele ei pandud suurt rõhku. Selle aja hariduse alla kuulus üldiselt ainult urdu, pärsia ja araabia keeles lugemine ning pärsia keele suuline ja kirjalik oskus. Seega oli Ahmad omas ajas ikka vägagi haritud. (Dard 2008)

Briti anneksiooniga 1849. aastal võeti Ahmadi isa Mirza Ghulam Murtaza käest peaaegu kõik tema valdused, neile jäid vaid Qadiani ning seda ümbritsevad külad. Murtaza kulutas kohtutes kümneid tuhandeid ruupiaid maa tagasi saamiseks, kuid see ei õnnestunud. Selle tõttu õppis Ahmad juba oma lapsepõlvest, et maine maailm ei ole tähtis ning pühendas oma elu Jumala teenimisele. (Dard 2008)

Kuigi Ahmadi pere kunagised valdused ja võim ei huvitanud, tahtis ta täide viia oma isa unistused. Murtazan kindlustas 1863. aastal pojale ettelugeja töörolli Sialkoti kohtus, kus ta töötas mitmeid aastaid. Seal kohtas Ahmad kristlikke misjonäre, kellega ta pidas mitmeid arutelusid mitmetel religioossetel teemadel. Kohaliku eluga tutvudes sai ta aru, kui suur on rahva harimatus, kui palju on inimesi, kes ei oska ega saa ennast kohtus

⁵ Sheikh Ibn e Arabi olevat kirjutanud, et Oodatud Messias sünnib kaksikuna ning kaksiku teine pool on tüdruk. Ghulam Ahmad sündis kaksikuna ning tema kaksik oli naissoost. (Mansoor Ahmad 2013)

kaitsta. Sellest tulenevalt otsustas Ahmad hakata advokaadiks, kuid ei suutnud katseid läbida. Hiljem leidis ta aga, et advokaadi töö on mitmeid ebameeldivaid külgi ning seega otsustas selle mõtte maha jätta. (Dard 2008)

1866. aastal suri Ahmadi ema ning isa kutsus poja Qadiani tagasi, kus ta asus pere valduste üle hoolitsema. Oma vabal ajal luges ta koraani, hadithe, islami ajalugu, pärsia poeeme ning mitmeid muid sääraseid raamatuid. Peale selle õpetas ta ka lastele, kuidas palvetada, meditsiini, üldist religioosset maailmavaadet ja idamaiseid keeli. (Dard 2008)

Mirza Ghulam Ahmadil oli mitmeid ilmutusi ning unenägusid Jumalalt erinevate tulevaste sündmuste osas, üheks ilmutuseks oli näiteks tema isa surm. Pärast isa surma oli suguvõsas mitmeid suuri konflikte, mis pöörlesid kõik vara ümber. Tihti jäi nendes tüldes kõige suuremaks kannatajaks just Ahmad. (Dard 2008)

Ahmadil oli elu jooksul mitmeid tervislikke probleeme. Ta oli kunagi murdnud parema käe, mis jäi tal elu lõpuni nõrgaks. Tema juuksed hakkasid minema halliks juba kolmekümneaastaselt, 50-aastasena olid need tal juba täiesti valged. (Adamson 2009: 7) Ahmad põdes kuus kuud ka tuberkuloosi, kuid tänu oma isa ravile jäi ellu. Kord jäi Ahmad koolikute tõttu haigeks ja oli väga kriitilises seisundis. Arstid ei andnud paranemiseks lootust. Pärast 16-päevast kannatust ilmutas Jumal Ahmadile, et ta võtaks kausitäie liivast jõeveett ning hõõruks seda oma käte, näo, rinna ja selja peale, samal ajal araabia keeles palvetades. Ahmad tegigi seda ning sai paari minutiga terveks. Ahmadi elus juhtus mitmeid sarnaseid imesid, olgu see siis tulevikku ennustades või palvetamisega kellegi teise elu päästes. (Dard 2008)

Kuigi Ahmad oli terve elu sügavalt usklik ning kirjutanud ajalehtedele ka vastavaid artikleid, hakkas ta aktiivselt võitlema ja islami eest kirjutama 1880. aastal, kui ta avaldas raamatu, mida tuntakse tänapäeval nimega *Brahin-e-Ahmadiyya*. Juba oma esimestes raamatutes kirjeldas ta oma prohvetlust ning Mahdi ja Messiase kehastuseks olemist. Kuigi sel ajal seda võibolla nii palju tähele ei pandud. Tema prohveti tiitel sai tuntuks alles tema elu lõpu poole. Raamatut avaldades väitis ta, et kui mõne muu religiooni järgija suudab oma usuliste tõekspidamiste paremust tõestada, siis Ahmad annaks sellele inimesele auhinnaks kogu oma varanduse, mis oli kümme tuhat ruupiat. Raamat ilmus viies osas, millest viimane nägi ilmavalgust 1905. aastal. Oma raamatute avaldamisel ja ka laenutamisel ütles ta, et kui raamat on tagastamisel nõuetekohaselt

korras, on võimalik ka osturaha tagasi saada. Ahmad ei soovinud teenida, vaid lihtsalt jagada oma püha ettevõtmist. (Adamson 2009:76-77)

Alguses toodeti 700 raamatu koopiat, kuid hiljem suurendati see 1000 peale. Kuigi tagasi vaadates tundub see hulk peaaegu olematu, siis arvestades seda, et tegu oli 19. sajandi ja riigiga, kus kirjaoskust ei olnud isegi ühel protsendil populatsioonist, oli väga raske leida moslemitest lugejaid või teiste religioonide esindajaid, oli see tiraaž tõeliselt suur. Raamatu osad tõlgiti ka inglise keelde ning jagati tuntud kristlikele misjonäridele Indias, Inglismaal ja muudes riikides. Nagu eelnevalt mainitud, olid 'tõe otsijad' vägagi oodatud, kes tuleksid Qadiani ning jääks üheks aastaks autori juurde. Ahmad oli valmis ka maksma iga kuu eest 200 ruupiat inimestele, kes tulevad Qadiani, kuid ei leia islamis oma valgustust. Ahmadi valmidus anda endast kõik religiooni jaoks, tõi tema juurde suure hulga järgijaid. (Dard 2008)

1889 sai ta jumaliku käsu võtta vastu inimesi Ahmadiyya moslemi kogukonda. Selleks ajaks teadsid tema järgijad, millist usku nad vastu võtavad – et ta on prohvet (kes ei too kaasa uusi seadusi), Messias ja Mahdi. 1890. aastal kirjutas Ahmad urdukeelse raamatu nimega Fath-e-Islam, kus ta rõhutas oma prohvetlust ning muid taaskehastusi ning kirjeldas, et tema on see, kes on tulnud siia, et taastada inimkonna jaoks tõeline religioosus ja Jumala armastus ning et ka teda olevat saadetud, nagu oli seda eelnevalt tehtud Moosese, Jeesuse ja Muhamediga. (Mirza Ghulam 2022)

1901. aastal toimus Ghulam Ahmadi religioosse elu kulminatsioon, kui ta kuulutas ennast ametlikult prohvetiks. See väide on siiani kõige enam kritiseeritud osa ahmadiyya uskumustes. Kuigi ta võttis omaks prohveti tiitli, ei kuulutanud Ahmad otseselt välja uusi seadusi ega uskumusi peale Jeesuse surma erinevuse ning tema prohveti staatuse. Pigem kirjeldas ta ennast kui islami taaselustajat, suunates islami tagasi sinna, kus ta peaks olema – tõelise islami juurde. (Hanson 2007)

Mirza Ghulam Ahmad kirjutas elu jooksul üle üheksakümne raamatu ja tuhandeid kirju, osales paljudes religioossetes debattides. Pärast tema surma aastal 1908 asutati ahmadiyya kalifaat, mis kestab tänaseni. Hetkel on kogukonna kaliif Mirza Masroor Ahmad, kes on ahmadiyya kogukonna viies kaliif. (Mirza Ghulam 2022)

Opositsioon moslemiriikides

Moslemiriikides sai ahmadiyya liikumine suure vastasseisu osaliseks. Näiteks Pakistani tekkimisel esitati valitsusele kolm nõudmist: (1) ahmadiyya liikmed peab Pakistani seadustes kuulutama mitte-moslemiks; (2) välisminister Zafarullah Khan peab lahkuma oma positsioonilt, sest ta oli ahmadiyya usku; ja (3) ükski ahmadiyya usklik ei tohi hoida tähtsat valitsuskohta, sest Pakistan on islamiriik. Need nõudmised olid nii jõulised, et lõpuks nendega ka nõustuti. (Rais 2005)

Pakistani valitsus kehtestas ahmadiyyale piirangud 1974. aastal ja uuesti 1984. aastal, kui kuulutas, et rühmitus ei ole osa islamist ja keelas neil osaleda mitmesugustes moslemitegevustes. (Mahdi, Schimmel, Rahman 2021)

Kui 1974. aastal tegeles riigi parlament ahmadiyya religioossuse üle arutamise, ründasid erinevad religioossed kogukonnad ahmadiyya perekondi ja silmapaistvaid eestkõnelejaid, põletades nende maju ja äriesindusi. Kui riik võttis enamuse poole, läksid ründajad veelgi julgemaks ning hakkasid ahmadiyya usklike või isegi tõenäolisi ahmadiyya järgijaid füüsiliselt ründama. Tuhanded inimesed kaotasid oma elu, ahmadiyya mošeed pandi kinni ja kogukonna liikmetel keelati moslemi sümbolika kasutus. Pärast seda ei tohtinud nad oma palvekohti nimetada mošeedeks ning isegi välimus ei tohtinud olla selle lähedane. Sellega lisati nad vähemuste hulka – budistid, hindud ja sikhid – ning neil pidi olema dokument, mis näitaks nende staatust ametliku ahmadiyya liikmena. (Rais 2005)

Tänu sellele ei saa suur osa ahmadiyya kogukonna liikmeid islami viiest ususambast õiget hadži't ehk palverännakut teha. Nende Pakistani passil on kirjutis, mis näitab ahmadiyya usku ning selle tõttu ei lasta neid Mekasse. Sellest räägib ka Farrakh Mansoor:

„Kui me tegime seda passi või ID-kaarti, kui sa täidad seda ankeeti, sa pead kirjutama, et sa oled ahmadi. /---/ Nad kirjutavad ahmadi, mitte ahmadiyya moslem, nad kirjutavad ahmadi, nagu me oleksime vähemus või midagi väljaspool islamit. Ja meie... nemad, kellel on Pakistani pass, nad ei saa minna.“ (M5)

1984. aastal kehtestati uus seaduste ja määruste kogum, mis tekitas kogukonnale tõsiseid ja karme piiranguid. Ahmadiyya liikmeid, kes järgisid kõiki oma kaasmoslemite

usuartikleid, takistati õigusliku sanktsiooniga *Adhani* välja kutsumist (palvele kutse), nende palvekohtade mošeedena nimetamist ning keelati isegi islami tervituse *assalamo-laikum* kasutus. Ahmadiyya kogukonnal keelati 'moslemi teesklemine', see seadus oli avatud tõlgendamisele ja kohandamisele nii üliinnukatele, ekstremistidele kui ka valitsusametnikele. Sadadele inimestele esitati süüdistusi, kui äärmuslased mõistsid, et neile on antud võimalus karistamatult rünnata ahmadiyya kogukonda. Paljudes Pakistani osades neid lihtsalt rünnati ja mõrvati oma uskumuste eest. (Khan, M. 2012)

Olukorda kirjeldas ka Eesti *murrabi*:

„Koraani lugemist ei tohi nagu olla, sellepärast nad ütlevad... See on ka väga huvitav, kuidas nad seostavad seda kuritegevusega, sellepärast et see ei ole otsekoheselt kuritegevus... Kui mingi kristlane nagu hakkas koraani lugema, see siis ei ole vale. Aga nad ütlevad, et kui meie loeme seda, siis me mõtleme midagi muud. Seda, mis nad ütlevad meie rajaja kohta, et ta on midagi muud nagu leiutanud. Meie, meie nagu võib-olla me räägime sellest teistmoodi, aga me mõtleme siis midagi muud, mis meie rajaja ütles. /---/ Aga see on lihtsalt nii ja praeguse seisukorraga, kui kellelgi on raamat kodus olemas ja politsei saab aru, et temal on see olemas, siis nad võivad teda karistada, kolmeks aastaks vangis panna. Ja kui keegi kasutab islami mõisteid nt assalamu alaikum, tervitusviis, siis see on ka kuritegu. See on väga raske olnud ja väga paljud need, kes on välja rännanud, on ka vanglas olnud, sellepärast, et neil oli selline juhtum.“ (M1.1)

Miks selline reageering?

„Muhamed ei ole isa ühelegi teie meestest, aga on Jumala sõnumitooja ning prohvetite pitser“ (Koraan 33:40)

Eelnev tsitaat koraanist on põhjus, miks enamus moslemimaailm ahmadiyyat islami alla kuuluvaks ei pea. Koraanis on kirjas, et Muhamed on viimane prohvet, pärast teda ei tule kunagi samasuguseid. Kui Mizra Ghulam Ahmad kuulutas ennast prohvetiks, oli see otseses vastuolus koraanis kirjutatuga. Seda võetakse kui Muhamedi solvangut. Ahmadiyya kogukonna jaoks on ka Muhamed püha prohvet, kuid pärast teda on ka tulemas teisi prohveteid, need tulevased prohvetid aga lihtsalt ei too uusi seadusi. Mirza Ghulam Ahmad on pigem ikkagi püha prohveti tööline, vari või peegeldus, kelle missiooniks on kõikide teiste religioonide prohvetite järgijad tuua universaalse islami

religiooni alla ning muuta eksiarvamusi islami õpetuste osas, nagu on seda džihaad. (Khan, A. 2022)

Ka kogudus ise kinnitab, et nad ei usu midagi uut:

„Need, kes arvavad, et ahmadiyya moslemid ei ole moslemid, nad ei tea ahmadiyya kogukonnast midagi. /---/ Seal ei ole mitte midagi uut, mida uus prohvet endaga kaasa toob. Nii et Oodatud Messias oli sõnumitooja ainult sellepärast, et ta võttis need kontseptid ning tõi need tänapäeva. Ta ei toonud midagi uut.“ (M2)

Ahmadiyya liikmete tagakiusamine toimub Pakistani riigi täieliku toetusega ja ametlikult. Baseer Naveed'i (Hong Kongi Aasia inimõiguste komisjoni vanemteadur) sõnul võib see olla valitsuse toetusavalduis moslemi fundamentalistidele ja parempoolsetele parteidele. Pakistanis on tagakius seaduslik ja on seega vägagi fundamentalismi sarnane. Inglismaal tegutsev teadur Amin Mughal toob aga välja, et põhjus võib olla pigem poliitiline kui religioosne. Nimelt olid ahmadiyya liikmed kunagi valitsuses päris heal kohal. Võimalik, et enamuses olev sunni kollektiiv tundis end ähvardatuna ja lõi nad valitsusest selle tõttu välja. (Shams 2015)

Riigis, kus 97% 180 miljonist elanikkonnast on moslemid, on jumalateotus või prohvet Muhamedi solvamine põhimõtteliselt eluohtlik. Riigil on seadused, mis seda karistavad. Kahjuks on neid seaduseid väga lihtne ka kuritarvitada, et lahendada pisivaidlusi ja isegi oma vihavaenlasele kätte maksta. Jumalateotuse kasutus rahva seas on mitmekordistunud. Inimesed teavad, et jumalateotuse süüdistusele järgneb kohene vangistus või mõnikord isegi kohene tapmine. (Shams 2015)

Eesti ahmadiyya moslemi jamaat

Ajalugu

Eesti kogukond on uus ning väike, väga pikka ajalugu neil ei ole. Esimesed ahmadiyya koguduse liikmed olid Farrakh Mansoor ja Waseem Ahmad Alvi, kes saabusid Eestisse 1999. aastal, sest otsustasid Pakistani olukorda arvestades migreeruda. Valiti Eesti, sest siin oli palju pakistanlasi, kes vajasisid abi, isegi kui abivajajad ei olnud ahmadiyya liikmed. (M1.1)

Farrakh Mansoor kirjeldas, kuidas siia tulles ei olnud Eestis mingitki ahmadiyya kogukonna aimdust. Kuna ta oli varem Pakistani ahmadiyya kogukonnas olnud väga aktiivne liige, tundis ta sellest suurt puudust, olles Eestis praktiliselt üksi. Mees helistas kodustele, kellel oli tutvusi praeguse viienda kaliifi Mirza Masroor Ahmadiga. Sel ajal oli Mirza Masroor veel neljanda kaliifi õepoeg. Läbi tutvuste küsiti Farrakhi jaoks abi ning Eestisse saadeti Saksamaalt esimene *murrabi*, kes uuris nii 'kogukonna' kui ka Eesti inimeste kohta. Sel ajal oli nii Eestis kui Euroopas moslemite suhtes väga negatiivne hoiak. *Murrabi* soovitas Farrakhil jagaks nende usku tutvustavaid brošüüre. Nad käisid isegi korra tänaval kogukonda tutvustamas. See esimene *murrabi* oli väga vähe Eestis, ainult paar-kolm päeva. (M5)

Natuke pärast brošüüride jagamist helistati Farrakhile kaitsepolitseist ning kutsuti ta jutuajamisele. Talle näidati tema jagatud brošüüri, millel oli tema nimi ja telefoni number. Farrakhi olevat ähvardatud, et selliste lehvikute jagamine on illegaalne. See juhtum oli umbes 2000. või 2001. aastal. Teda kutsuti nii mitmel korral välja, pidevalt küsiti, milline on tema eesmärk, õpetus, mida ta tahab siin teha ja veelgi sarnaseid küsimusi. Vaikselt hakkasid kõned rahunema, aga kõik jätkus jälle samas vaimus aastal 2006, kui Eestit külastas Ameerika tollane president George W. Bush. Pärast külastust hajus ka pidev kõnede tegemine. Vahepeal tuli ja lahkus veel üks *murrabi*, kes pakkus välja kogukonna registreerimise mõtte. Selle mõtte teostamiseks leiti advokaat, kelle abiga sai registreerimine alguse. (M5)

Kogukond registreeriti ametlikult MTÜks 9. märtsil 2009. aastal ning asutajate nimede all oli kirjas Farrakh Mansoor, Wasseem Ahmad Alvi, Merle Erm ja Jana Alvi. Alates 6. veebruarist 2020. aastast võttis juhatuse rolli enda peale praegune kogukonna *murrabi* Abdul Waseh Basit koos esimese liikme Farrakh Mansooriga. (MTÜ Ahmadiyya Muslim Jamaat in Estonia põhikiri)

Pärast registreerimist hakkas kogukond aeglaselt suurenema. 2012. aastal saabus Pakistanist Eestisse *murrabi* Mubashir Ahmed Butt ning ta viibis siin kuni aastani 2019. Mubashir lahkus Eestist, sest tema abikaasal ja lastel ei olnud võimalik siia pääseda ning kaliifi soovitusel naasis ta pere juurde. Kohe pärast teda tuli kogukonna juhiks Abdul Waseh Basit. (M5)

Kogukonnal on palveruumideks Pärnu maanteel asuv keskus. Kui liikmetel on võimalik, toimuvad kohtumised reedeti Tallinnas vähemalt kord kuus. Kogunemistel palvetatakse koos umbes tund aega, toimuvad näiteks koraani retsenseerimised ning arutelud eri teemadel. Toimub ka ühine söömine. Neid kokkusaamisi on väga keeruline korraldada, sest kõik käivad tööl ja ühist aega on raske leida. Lahendusi otsiti koroonajal ka näiteks *zoomis* kokkusaamise teel, aga need ei olnud pidevad. Kogukonna keskuse ruumi rentimine oli keeruline protsess, sest Eesti inimesed ei taha, et nende äripinnal keegi religiooniga tegutseks, see on nende jaoks kahtlane. (M1.2)

Kogukonna demograafia

Eesti kogukond laienes pigem läbi nn pereliinide. Ahmadiyya liikmed migreerusid siia ja abiellusid Eestis, tuues oma abikaasad ja lapsed kogukonda kaasa. Hetkel on kogukonnas 15 täisealist inimest, liites siia juurde ka lapsed, on kokku 22 liiget. Täisealised liikmed töötavad eri elualadel nagu näiteks õigusteadus, infotehnoloogia, toitlustus ning ärimine. Ka vanuse poolest on kogukond üpris mitmekesine – umbes 25-aastased kuni 55-aastasteni välja. (M1.2)

Tänu koguduse väiksusele ja noorusele ei ole kogudusel ka palju elukaarega seotuid sündmusi, nagu pulmad, lapse sünd, ümberlõikamine, aga ka haigete külastamine, matus. Pigem keskendub tegevus sellele, et üksteist toetada ja abistada ning hoolitseda, kui selleks on vajadus. Samuti hoitakse sidet suurte kogudustega Leedus ja Saksamaal, kust ka koguduse imaam on pärit.

Abdul Waseh Basit – Eesti ahmadiyya kogukonna *murrabi*

Kogukonna praegune *murrabi* on eelnevalt mainitud Abdul Waseh Basit, kes õpib Tartu Ülikoolis keeleteadust ja soovib lähemalt uurida eesti keelt ja ajalugu. Mitmed kogukonna liikmed tegelevad asüüli paluvate inimestega, aidates neil integreeruda, tutvuda Eestiga, keelt õppida ja lihtsalt neile abi pakkuda, kasvõi tõlkimisega. Ahmadiyya kogukonnale on oluline integreeruda ühiskonda, olgu nad siis Pakistanis või Eestis. Seega on Eesti-alased teadmised siinses kogukonnas tähtsal kohal. (M1.1)

Basit sündis ise Saksamaal, kuid kasvas üles Pakistani peres. Tema vanemad olid sügavalt usklikud ning pidid selletõttu Pakistanist migreerima. Basitil oli alati suur huvi oma juurte vastu, nii keeleliselt kui kultuuriliselt. Pärast keskhariduse omandamist jätkas ta õpinguid Saksamaa Ahmadiyya Jamia instituudis, kus õpiti sügavuti mitte ainult ahmadiyya ja seega islami religiooni, vaid ka kristlust, judaismi, budismi, sikhismi ja taoismi. Peale selle õpiti ka inglise-, urdu-, araabia- ja pärsia keelt. See kestis 7 aastat, ning pärast seda võis ta ametlikult olla ahmadiyya *murrabi*. (M1.1)

Eesti kogukonnast väga palju sel ajal juttu ei olnud, aga oli palve, et keegi tuleks juhtima. Kui hetkel on kogukonna liikmete arv 22, siis tema tuleku ajal oli see kõigest 10. Nagu eelnevalt mainitud, esitas selleaegne Eesti ahmadiyya kogudus palve, et keegi siia tuleks. Inglismaa ülemaailmse ahmadiyya keskuse juhatuse poolt otsustatigi siis, et selleks koguduse juhiks saab Basit. (M1.1)

Ahmadiyya kogukonna keskus ja vaatlusel kogutud informatsioon

Ahmadiyya kogukonna keskus asub hetkel Pärnu maantee viadukti läheduses asuvas kortermajas. Palveruumiks oli saadud neljatoaline büroopind suure esindusruumiga. Keskuses on kaks palveruumi ja kaks vabaajaruumi, mis on naistele ja meestele eraldi. Palve ajal kandis *murrabi* mikrofoni, mille üks kõlar oli ka naiste palvetoas, et palvet saaks kõigi jaoks mugavalt läbi viia.

Kuna kogudus on väike ja erinevaid töörühmasid ja tööliike, elukaarega seotuid sündmusi (pulm, matus jne) ei toimu, siis kõige olulisem sündmus, mille ümber koguduse tegevus on koondunud, on reedene palvus.

Minul oli võimalus käia vaatlemas kogukonna palvet kahel korral: esimene oli reedesel palvel ja teine oli ramadaani lõpu puhul toimunud *Eid al-Fitr* palvel. Kahel

palvel oli mitmeid erinevusi nii inimeste arvus, riietuses kui ka palve enda struktuuris. Sain palve toimumise ajal vabalt liikuda nii meeste kui ka naiste palveruumides.

Reedene palve

Ahmadiyya kogukonna jaoks on *Salatul-Juma'ah* ehk reedene palve iganädalane, millal nende arvates moslemid peavad pesema, lõhnastama ning tulema oma parimates puhastes riietes kogukonna palvekohta. Seda palvet loetakse *Zuhr*⁶ palve ehk lõunase palve asemel. Reedene palve annab ka kogukonna juhile võimaluse anda soovitusi või tuua tähelepanu kiireloomulistele sündmustele, mis kogukonna inimesi võivad mõjutada. See on ka võimalus kogukond kokku tuua, nõnda tähtsaid sidemeid luues. Ka ahmadiyya arusaamade järgi peaks reedene palve olema kohustuslik igale täiskasvanud meessoost moslemile, eranditeks on vaid need, kes on haiged, pimedad, puudega, reisil olevad inimesed ning naised. Muidugi võivad nad liituda, kuid see ei ole kohustuslik. Kui keegi reedese palvega liituda ei saa, peavad nad kindlasti ikkagi *Zuhr* palve tegema, mida reedene palve oleks asendanud. (Lemu 1996)

Esimesel külastuspäeval oli kohalolek vähene. Palvusel oli kaks perekonda, mõlemad ühe tütreaga – üks nendest oli *murrabi* enda pere – ning üks üksik noormees. Seega oli meeste palvetoas kolm inimest ja naiste omas kaks ning vahekoridoris kaks väikest tüdrukut. Kuigi teoorias peaks ka sellel päeval olema seljas parim puhas riie, tundus see vähemalt sellel päeval mulle üpris vaba, omavalikuline, näiteks oli noormehel traditsioonilise peakatte asemel peas tavaline *beanie* taoline müts. Nagu ikka islami religioonis tavaks, kandsid naised *hijabi* ning olid tagasihoidlikult riides, üldiselt tumedates toonides. Palve ajal peavad kõik 'privaatsed' ja neid ümbritsevad alad olema kaetud. Meeste jaoks on see ala nabast põlvedeni, naistel enamus keha kaasa arvatud käevarred, välja võivad jääda käe- ja jalalabad. Kuna palve toimub eraldi, siis nägu ei pea katma. Peakatted on soovitatavad ka meestel.

Ka Ahmadiyya *Salat* ehk palve viiakse üldiselt läbi mošees (kui see on võimalik), mis on pühendatud jumalikule kummardamisele, kuid seda võib ka teha kus iganes võimalik. Palve ainus otsene kriteerium on see, et valitud koht peab olema puhas. Enne palve algust peaks pesema oma keha ning kandma puhtaid riideid. Palvetaja peaks

⁶ *Salat al-Zuhr* – Osa 5 samba palve osast, mis on keskpäevane palve, teine palve viiest igapäevasest palvest. (Britannica 2024)

varasemalt läbi viima *Wudu*⁷ ehk rituaalse puhastuse. Palvele minnes liigutakse imaami või palve läbiviija selja taha, olles õlgupidi üksteise kõrval koos teiste palvetajatega, aga piisavalt kaugel, et ei segaks üksteise palvetamist. Read peaksid olema täiuslikult sirged, Püha prohvet Muhamed rõhutas nende ridade sirgumise tähtsust. (Salat 2016)

Ka ahmadiyya palve algab *Adhan*'iga ehk palvele kutsumisega. Hadithi järgi ei olnud varajases islamis palvekutsungit, mis tähistaks inimeste jaoks palvuse algust, mille tõttu püha prohvet Muhamed oli küsinud selles osas nõu oma kaaslastelt. Ühel hommikul olevat üks nendest kaaslastest, Hadrat 'Abdullah ibn 'Aziz, näinud unes, kuidas kõva häälega kutsuti mošeesse inimesi järgnevate sõnadega: *Allahu Akbar* (Allah on ülim) 4x, *Ashadu alla ilaha illallah* (Ma olen tunnistaja, et mitte keegi teine ei ole ülistamist enam väärt kui Allah) 2x, *Ashhadu anna Muhammadar Rasulullah* (Ma olen tunnistaja, et Muhamed on Allahi sõnumitooja) 2x, *Hayya 'alas-Salah* (Tulge palvele) 2x, *Hayya 'alal-Falah* (Tulge edenemisele) 2x, *Allahu Akbar* (Allah on ülim) 2x, *La ilaha illallah* (Ei ole kedagi teist ülistamisväärsemat kui Allah). Reedese palve jaoks loetakse *Adhan*'i kaks korda. Esimene, kui päike loojub, ja teine, kui imaam või palve läbiviija alustab palvet. (Lemu 1996)

Ahmadiyya koguduse palve hakkas umbes pool kaks, alguses araabia keeles, siis urdu ja minu jaoks viidi see läbi ka eesti keeles. Palve keel pidavat olenema sellest, kes on kuulamas, seega on tihti palvel ka ingliskeelne versioon. Tavaliselt saab jagada reedese ühispalvuse kaheks: esimesena koos palve läbi viimine ja siis *murrabi* kõne kogukonnale. Esimeses osas on koraani salvide ning suurade ettelugemised, mis viitavad Allahi ülimusele ja sellele, kuidas olla hea moslem. *Murrabi* kõne keskendub üldiselt sel hetkel aktuaalsetele usulistele teemadele. Kuna esimene vaatlus toimus ramadaani ajal, siis rääkis *murrabi* paastumisest – selle ajaloost, miks tuleks paastuda ja kuidas. Koguduse liikmetel on kohustus tähelepanelikult kuulata palve läbiviijat ning omavahel rääkimine on keelatud. Vajadusel võib käe või sõrmega žestikuleerida – näiteks tuli palve ajal üks naistest palveruumist välja, et korrale kutsuda mänguhoos koridori vahel jooksvaid ja

⁷ *Wudu* – struktureeritud keha puhastus enne palvele minemist: käte pesu, suu loputus, nina loputus, näo puhastus, käsivarte pesu alustades paremast käest, ülepea, kõrvad, kael ja viimasena jalad. Iga liigutus on kontrollitud ning iga osa peab läbima kindel arv kordi. (Salat 2016)

kilkavaid tüdrukuid. Pärast palve teist osa loetakse ette *Iqamah*⁸ ning kaks *Rak'a't*⁹ Üldiselt võtab üks palve aega umbes 30–40 minutit.

Palve ajal jooksid lapsed erinevate tubade vahel omavahel mängides. Ahmadiyya kogudus järgib seda arusaama, et islami religioonis ei ole lastel kohustuslik palvetada enne täisealiseks saamist. Soovitav on neid aga õpetada regulaarselt, kuidas ja miks seda tehakse. Prohvet Muhamed on kirjeldanud, et kui lapsed saavad 7-aastaseks, peaksid nad regulaarselt palvetama ning 10-aastasena peaks nendega ka pahandama, kui lapsed veel ei palveta. See pahandamine ei peaks kindlasti liiga karm olema, pigem sarnane sellega, kui lapsed koolist poppi panevad. Hetkel on näiteks lapsed alla 7-aastased ning selletõttu ka palvest osa ei võtnud.

Ühisistumisel tavaliselt ka süüakse-juuakse, aga ramadaani tõttu oli laud kaetud väikese valikuga, sest paastu tõttu said vaid vähesed süüa. Üks nendest, kes juua ja süüa võis, oli ka kogukonna *murrabi*, sest ta reisis sinna Tartust ning seega võis erandina seda teha. Kell 15 algas otseülekanne kaliifi kõnest, mida kõik koos vaatasid. Kaliifi kõned kestavad üldiselt umbes üks tund.

***Eid al-Fitri* palve**

Aastas on kaks *Eid* päeva. Üks on *Eid al-Fitr* ja teine *Eid-ul-Adha*. *Eid al-Fitri* tähistatakse ramadaani paastumise kuu lõpus, kus siis tähistatakse selle lõppu ja umbes 10 nädalat hiljem on *Eid-ul-Adha*, mis on *Dhul-Hijjah* 'i¹⁰ kümnendal kuul. Sellel päeval meenutatakse Aabrahami ja tema poega Ismaeli. Jumal võttis kuulda nende pühendumust ja kuulekust ning ütles, et Ismaeli asemel ohverdataks lambatall. Moslemid kogunevad sellel puhul, et Aabrahami jälgedes anda oma ohverdus. Selline loomade ohverdamine on

⁸ *Iqamah* on lühem versioon *Adhan*'ist, millel on paar erinevust: *Adhan* öeldakse kõva häälega, *Iqamah* vaikse tooniga; *Adhan*'i ajal on näpud kõrvadel, *Iqamah*'i ajal on käed sirgelt kõrval; *Iqamah*'s ei ole lauset *Assalatu khairum-minan-naum*; *Adhan*'iga liigutad pead paremale ja vasakule, kui loete ette *Hayya 'alas-Salah* ja *Hayya 'alal-Falah* vaid hoiate pea paigal; üldiselt tehakse *Iqamah*'i lugemist ka pausideta. (Salat 2016)

⁹ *Rak'ah* – palve struktuurilist jagunemised, iga sellist kogumit nimetatakse *rak'ah*'iks. Sellel on 6 spetsiifilised tunnused on: *qiyam*- seisev positsioon, *tilawah* – koraanis esimeses peatükis asuva Al-Fatiha ja muude suura tekstide ettelugemine, *ruku* – kummardav positsioon ning *Allahu Akbari* ütlemine, *qawamah* – kummardusest tõusmine, *sajdah* – põrandal kummardamine, *jalsah* – põlvil istumine. Igal eelneval osal on ka pikk usuline põhjendus. (Lemu 1996)

¹⁰ *Dhul-Hijjah* on islami kalendri viimane kaheteistkümnnes kuu, peale *Eid al-Adha* on sel kuul ka moslemitel üle maailma hadž ehk palveränd Mekasse. See on püha kuu, kus sõda on keelatud. (Bukhari 2020)

levinud kõikjal moslemimaailmas. (Lemu 1996) Seda traditsiooni austavad ka ahmadiyya koguduse liikmed.

Eidi päeva hommikul panevad nad eriti ilusad, uued ja puhtad riided selga ning lõhnastavad end, nagu seda tegi ka püha prohvet Muhamed. *Eid-Fitri* ajal peaksid palvetajad enne palvele minekut ka maksma *Fitranah*'it ehk almust vaestele ja abivajajatele. Enne palvekotta minekut peaks inimene ka kõhu hommikul täis sööma. (Salat 2016)

Ramadaani lõppu tähistaval päeval oli keskus inimesi täis. Nagu mainitud, *Eid* palvel peavad inimesed riietuma oma parimatesse, uutesse riietesse. Kõik olidki pidulikult riides ja enamasti traditsiooniliste Pakistani riietega. Samas oli ka näiteks mehi, kes olid lihtsalt pidulikus ülikonnas. Riided olid värvilised, kirevate mustritega ning ehetega kaunistatud. Võrreldes eelmise korraga oli silmnähtavalt näha selle päeva pidulikkus ja erilisus.

Eid palve peab alati algama enne lõunat. Selle jaoks *Adhan*'i ega *Iqamah*'i ei ole. Palve algas umbes pool 11. *Eid al-Fitri* tõttu oli palve esimesena ja alles siis järgnes kõne, vastupidiselt tavalise reedese palvusega. Sellel päeval oli ühispalve urdu ja eesti keeles – seekord mitte ainult minu, vaid ka ühe eesti ahmadiyya liikme tõttu. Alguses loeti ette kaks korda *Rak'a*'t, järgmisena koraani tekste ning Jumala kiitmine eri palvetega. Palve esimese osa lõpetuseks pöörab palve läbiviija oma pea paremale, öeldes *Assalamu Alaikum wa Rahmatullah* (Olgu sa kaitstud kurja eest ja halastagu sulle Allah) ja siis vasakule, öeldes sama. Sellega lõppeb palve osa ning algab kõne. Seekord kirjeldas *murrabi* oma kõnes rohkem usulisi arusaamu, ega esitanud palju praktilisi soovitusi nagu eelmisel korral. Peamiselt keskenduti Jumala kiitmisele ja tänamisele, et ta on kogukonda kaitsnud. Toodi välja ka mitmed kaliifi ja Mizra Ghulam Ahmadi ütlused ramadaani ning paastu kohta. Toodi välja eeskuju näitamise ja kaastunde tähtsus, viidates nii koraanile kui ka kogukonna rajajale.

Pärast palvust õnnitleti, kallistati-käteldi-suudeldi üksteist ja jagati lastele kinke. Kinkideks anti nii sularaha kui ka erinevaid mänguasju, raamatuid ning ehteid. Pärast seda oli tagasihoidlik tähistamine ning koossöömimine. Kell 13 oli otseülekanadena kaliifi kõne. Pärast seda söödi koos lõunat ja umbes kella 16ks oli kõik lõppenud.

Peamised väljakutsed kogukonnas

Kõige suurem probleem on kogukonnas ikkagi liikmete aktiivsus. Kuna kogukond on tõesti väga väike, on kokkusaamine keeruline, sest täisealised liikmed on kõik kas töönimesed või üliõpilased. Isegi kui on võimalik kokku saada, on liikmed eri linnades. Seda nägin ma ka isiklikult reedesel palvusel, kus palvetamas oli *murrabiga* koos ainult viis inimest viieteistkümnest.

Kuigi Eestis mingit otsest tagakiusu ei ole, on diskrimineerimine ikkagi probleem, mitte isegi niivõrd eestlaste poolt, vaid pigem teiste moslemite poolt, kes on samuti siia migreerunud. Probleeme ei ole sekulaarsete moslemitega, pigem süvausklikega. Näiteks rääkis üks noor ahmadiyya tudeng oma kogemusest ülikoolis, kus välisüliõpilased hoiavad tihedalt kokku ning aitavad üksteist kohanemise ja viisaprobleemidega. Tudeng oli selles rühmas väga aktiivne, tema juurde tuldi tihti eri küsimustega. Mitmel korral tuldi tema juurde rääkima: „Kuulge, ma arvan, et meie grupis on mingisugune ahmadiyyalane“. Selliseid juhtumeid ikka juhtub ja selle tõttu hoitakse ka pigem madalamat profiili ning oma täpsemat uskumust peale islami ei mainita. Veel üks sellistest olukordadest juhtus Farrakh Mansooriga Tallinnas, kus ta peab restorani. Seal on mitmel korral tulnud probleeme lihaga, kui moslemid küsivad, kas liha on *halal*¹¹, aga isegi tunnistuse näitamisel seda ei usuta. Inimesed teavad, et omanik on ahmadiyya liige. Just selletõttu väidab ta, et mitmed moslemid tema restoranis ei käi. (M1.2)

Peab mainima, et üldiselt on Eesti olukord kiusamiste osas siiski hea. Eestis asuvad moslemid on üldiselt avatud mõtteviisiga ning eelnevad olukorrad on pigem erandid. Samas on vähe juhtumeid kindlasti ka selletõttu, et inimesed, kes on ahmadiyya koguduses, üldiselt ei ütle, et nad seda on, sest Pakistanis tähendas see sihtmärki selja peale.

Kui uurisin ahmadiyya liikmete kogemusi eestlastega, kes on pigem ju sekulaarsed, mainiti, kuidas inimesed on uudishimulikud ning avameelsed. Üks intervjuueeritavatest kirjeldab oma kogemust eestlaste huvist järgmiselt:

¹¹ *Halal* võib tähendada nii käitumist kui ka objekti, mis on islami seadustele vastav. Tihti viidatakse sellega toidunormidele. Selle antonüüm on *haram*, mis läheb siis kas koraani või hadithi vastu. (Zeidan 2024)

„Ma mäletan, et eelmisel aastal, see oli ka ramadaani aeg, ma tegin paastu ja olin tööl ja minu kolleegid hakkasid küsima küsimusi nagu oi ... mida sa teed..., miks sa siin lõunapausil oled..., kas sa ei paastu...?. Ja ma olin nagu jah, ma olen paastumas, sina sööd oma toitu. Põhimõtteliselt nad tegid mulle nalja sellega, aga see oli kõik tore. /---/ Aga jah, nad olid uudishimulikud, et olgu, aga mida sa teed siin ja kuidas sa paastud, miks ja muu selline.“ (M4)

Ta mainib ka, et paastumise kohta kirjeldab ta pigem praktilisi kui usulisi põhjuseid, sest eestlasi see usuline jutt väga ei huvita. Kindlasti on ka neid, kes räägivad nalja või õrna mõnitamisega, et kas oodatakse tulnukalaeva, kes kõik maailma lõpus ära viib, kuid enamus on ikkagi avameelsed ning viisakad. (M4)

Milline on eestikeelne meediakajastus?

Väljaspoolne kajastus on põhimõtteliselt olematu. Varem on toimunud üks intervjuu, mis oli pigem seotud pagulasabi, kui ahmadiyya usundiga, aga ka see ei õnnestunud. Ajakirjanik oli soovinud midagi filmilaadset, dramaatilisi vastuseid, intervjuueeritav ahmadiyya kogukonna liige seda aga ei soovinud. (M1.2)

Kogukonna siseselt on koduleht ja Facebooki grupp, aga kumbki pole väga aktiivne. Eesti Ahmadiyya Moslemikoguduse ametlik koduleht on sellegipoolest väga korralik ning täielikult eestikeelne. Selle sisukorrast leiame tutvustused ahmadiyya, islami, koraani, prohvet Muhamedi ja tõotatud Messias Mirza Ghulam Ahmadi kohta. Viimasena on sisukorras ka 'raamatukogu', kus leidub ka eestikeelset kirjandust nagu näiteks lühike valimik hadithist¹², patust vabanemise teatmiku, koraani salme ning artikleid ahmadiyya rajaja ja näiteks praeguse kaliifi kohta. Sealt leiab ka kaliifide kõnesid, mida erinevad kaliifid aegade jooksul on pidanud. Nende eestikeelne 'raamatukogu' on seega päris muljetavaldav. Kodulehte uurides tundub kogudus palju suurem ja mõjukam, kui ta tegelikkuses Eestis on. Kodulehe all nurgas on ka link kodulehega seotud interneti lehekülgedele, kus leiab sellised lingid nagu Alislam.org (ahmadiyya moslemite ametlik kodulehekülg), khalifatulmasih.org (praeguse viienda kaliifi koduleht, kus leiab kõik tema raamatud, palvused, kõned jne.),

¹² Hadith on kogum raamatuid, mis koosneb prohvet Muhamedi ütlustest või traditsioonidest. See on oma tähtsuse poolest islamis teine, jäädes teisele kohale ainult koraani ees. (Sayeed 2024)

reviewofreligions.org (Mirza Ghulam Ahmadi enda rajatud ajakiri võrdleva usundiloo temaatikal), erinevate teiste riikide ahmadiyya koguduste kodulehed jms.

Kogukonna *murrabil* on ka idee luua tulevikus mingi uudismeedium, kus iga nädal antakse välja uudiskiri, mis oleks kõigile kättesaadav. Hetkel aga kogukonnas väga palju ei toimu ja seega pole mõtet seda praegu teha. (M1.2)

Milline on integratsioon Eesti ahmadiyya kogukonnas?

Kogukonna *murrabi* on Eesti kultuuri ja keelega vägagi kursis ning õpib isegi Tartu Ülikoolis eestikeelsel erialal keeleteadust. Samuti aitab ta Eestisse migreerunud inimestel kohaneda nii keele kui ka kultuuriliga. (M1.1)

Ülejäänud kogukonna liikmetega kõnelesin inglise keeles, aga enamusel on mingi algeline teadmine eesti keelest olemas. Üldiselt on kogukonnas ikkagi vähene eesti keele oskus. M2, kes saabus Eestisse umbes kolm aastat tagasi, tõdeb, et integratsioon saab toimuda läbi kohaliku keele õppimise, mis on tekitanud talle raskusi, sest ta töötab pigem kodukontoris.

N3 on Eestis viibinud aastast 2016 ning on B1 eesti keele oskusega, kasutades seda igapäevaselt lastega lastehoius suheldes, aga ta ei tunne ennast kindlalt täiskasvanutega rääkides. Ta kirjeldab Eesti ühiskonda ka järgnevalt:

„Ma arvan, et kuna Eesti ühiskond on vägagi individualistlik, siis integratsiooni otseselt ei ole isegi vaja, sest minu arvates ei ole keegi siin teineteisega integreerunud. See on väga selline... sa elad üksi.“ (N3)

Tulles kogukonnast, kus kõik elavad koos ning pidevalt räägivad, oli see suur muutus ning sõprade leidmine raske. N3 kohanemine oli väga keeruline ning esimesed tuttavad (isegi mitte sõbrad) sai ta läbi oma laste sõprade lastevanemate.

Sarnase vastuse sain ka M4 intervjuueeritavalt. Meie kultuuride vahe on väga suur ning kohanemine võtab aega. Ta tõi välja ka kultuuride erinevused:

„Kodus Pakistanis inimesed on väga lärmakad ja pealetükkivad. Nad hakkavad sinuga rääkima, isegi kui sa ei tea neid, isegi kui sa oled täiesti võõras. Neid see ei huvita, nad hakkavad rääkima. Siin ma pidin õppima, et seda sa siin ei tee...“ (M4)

Suhtlus teiste moslemi kogukondadega Eestis

Siiani ametlikku seisukohta, et mida ahmadiyya kogukonnast arvatakse, ei ole. Ka kogukond ise oleks sellest huvitatud. Kindlasti võiks tulevikus seda ka uurida, et teada saada, milline oleks tulevane suhtlus kogukondade vahel, et teaks ka näiteks, mida vältida. Hetkeseisuga seda hinnata veel ei saa.

Tulevikuplaanid

Ahmadiyya kogukonna jaoks on oluline olla aktiivne osa riigist, kus nad asuvad. Seega on vaja kedagi, kes aitab, kes õpetab uutele tulijatele eesti keelt ning aitab neil kohaneda uue keskkonnaga, seletades, kes need eestlased üldse on ning milline on nende kultuuriline taust jne. Integreerumine on tähtis osa nende kogukonna jaoks. Mitmed intervjuueeritavad tõdesid, et keele õpe on neile väga oluline, sest see aitab paremaks teha ühiskonda, kus nad elavad.

„Ma tunnen, et kui ma tahan integreerida ennast, ma pean ka õppima keelt. Hetkel, ma keelt ei oska“ (M2)

„Ma nägin kuidas Ahmadiyya Jamaat aktiivselt tahab teha häid asju ümbritsevas kogukonnas, mitte ainult ühes kindlas konkreetses riigis. Nad tahavad alati teha asju paremaks enda ümbruskonnas“ (M4)

„Tulevikus... Ma loodan, et me integreerime inimesi oma kogukonda ja proovime neile õpetada seda maailmavaadet. Esimesena nad peaksid teadma islami kontseptsiooni ja siis me saaksime nad saada ka selle punktini. Nii et jah, kui inimesed on huvitatud islamist, siis me oleme kindlasti valmis neid aitama, harima ja kui neil on küsimusi, siis me oleme alati siin nende jaoks olemas.“ (M2)

Liikmetel on ka missioon võidelda stereotüüpidega, nagu näiteks müüdid ja hirmud islami kohta. Seega sooviksid nad teha tulevikus arutlusõhtuid, kus inimesed saaksid tulla ja oma küsimusi esitada. Segane valeinfo võib tekitada probleeme ning selle vältimiseks sooviks kogukond inimesi valgustada islami tegelikust tuumast. Nagu eelnevalt mainitud, sooviks *murrabi* ka välja anda mingit uudismediumit kogukonna kohta.

Loodetakse ka, et kogukond saaks ametlikult registreeritud usuliseks liikumiseks. Sellega on ka algust tehtud, aga tiheda töögraafiku ja koroonaaegse eraldatuse tõttu on

see pidevalt edasi lükkunud. Seega on ka see punkt tulevikus tegemisel. Hetkel on ahmadiyya kogudus ainult MTÜ-na kirjas. Muidugi soovib kogukonna imaam, et liikmed oleksid aktiivsemad. Nii korralduses kui igapäevategevustes. Tähtis on kokkuvõid ja üksteisega suhtlemine. (M1.2)

Eesti koguduse rajaja Farrakh Masoor kirjeldas ka unistust, kus ta saaks ehitada Eestisse suure marmorist mošee, kus kõik saaksid oma pühendumist väljendada. (M5)
Seda sama väljendab ka teine intervjuueeritav:

„Mulle meeldiks väga, kui meil oleks keskus, kus inimesed saavad tulla ja küsida tõelise islami kohta ja näha, kui ilus, rahumeelne ja rikkalik on islam ja näha, kuidas tõesti ahmadiyya kogukonnad kuulutavad rahu, mitte vihkamist. Mulle meeldiks väga näha just eestlasi tulemas sisse ning küsimas, et kas saate mulle rääkida islamist. Jah, see oleks parim.“ (N3)

Farrakh loodab ka, et kogukonna lapsed, kes kasvavad praegu Eesti keskkonnas ja räägivad eesti keelt, rajaksid ahmadiyya kogukonnale siin ilusa tuleviku. Praegustel liikmetel on peaaegu kõigil keeleline barjäär, mis takistab täielikku sulandumist. Seda barjääri lastel ei ole. Need lapsed on eestlased, aga samas ka ahmadiyya liikmed ning seega suudavad teha kogukonna jaoks misjonit, millest praegu saaks ainult unistada:

„Olgu, sa võid rääkida eesti keelt suheldes ja argipäevaselt, aga kui sa hakkad kellelegi kuulutama, see on väga keeruline meie jaoks... Aga ma arvan, et need lapsed saavad seda teha. Ma arvan, et see võib olla väga särav tulevik nende jaoks siin.“ (M5)

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärk oli uurida Eesti Ahmadiyya kogukonna ajalugu ja tegevust. Selleks, et kogukonda mõista oli vajalik ka kirjeldada ka nende õpetuslikke arusaamu ning nende usujuhi ideid ja mõtteid, mis erinevad teistest islami põhitõdedest. Töö käigus oli mul võimalus tutvuda ja kohtuda kogukonnaga ning see võimaldas mul tutvustada nende tegevust. Ahmadiyya kogukonda Eestis ei ole varem uuritud, seega oli suur väljakutse esilagu kaardistada koguduse aktiivsus ja koht ning tegevuslaad Eestis. Püstitasin selle jaoks kolm uurimisküsimust:

- ❖ Kes või mis on Eesti ahmadiyya kogudus ning milline on nende tegevus Eestis?
- ❖ Millisena nad näevad oma kohta ja rolli Eesti ühiskonnas?
- ❖ Milline on koguduse tulevikuväljavaade?

Eesti ahmadiyya kogudus on lühikese ajaloo ja väikese kogukonnaga usuline grupp. Kogudus koosneb 15st täisealisest ning 7st lapsest. Need liikmed asuvad peamiselt Tallinnas, kuid kaks peret asuvad ka Tartus. Kogukond on peamiselt inglise-urdu keelne ning kõige rohkem tundub inimesi olevat Pakistanist. Kogukonnas on ka Palestiina päritolu inimesi ning ka paar kodumaist eestlast.

Kuna kogudus on nii noor ja pisike, ei ole ta Eestis korralikult oma rolli veel määratlenud ja kohta leidnud. Enamus koguduse liikmeid, kes on välismaalt siia tulnud, ei tunne ennast ühiskonda korralikult integreeritult juba suure keelebarjääri tõttu. Ka kultuuriline erinevus on olnud kogukonna jaoks oluliseks probleemiks. Koguduses ei ole ka palju tegevusi ja üritusi, kõige tähtsam on reedene palvus ja erinevate islamiusu tähtpäevade pidamine nagu ramadaani murdmine.

Sellele toetudes on koguduse tulevikusoovid arusaadavad. Kogukond soovib arendada oma keelelisi oskusi ning loodetakse ka laste peale, kes siin Eestis kogukonnas on sündinud, sest neil on see olemas. Ja keelt vallates saaks tulevikus ka eestikeelseid jutlusi pidada.

Ahmadiyya kogukond soovib rajada siia oma kodu – ehitada tulevikus mošee, kuhu lisaks pühendunud usklikele saaksid ka huvilised uudistama tulla. Kindlasti soovivad nad end ametlikult religioosse grupina registreerida, sest hetkel on ahmadiyya kogudus ainult MTÜ-na kirjas.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Adamson, Iain (2009) *Ahmad – The Guided One*. Islamabad, Sheephatch Lane Tilford: Islam International Publications

Afsaruddin, A. (2024). *Sunnah*. Encyclopedia Britannica. DOI: <https://www.britannica.com/topic/Sunnah>

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024). *salat*. Encyclopedia Britannica. DOI: <https://www.britannica.com/topic/salat>

Bukhari, Musa. (2020) *The importance of the first 10 days of Dhul-Hijjah*. Human Appeal. Manchester, UK. DOI: <https://humanappeal.org.uk/news/2020/07/the-importance-of-the-first-10-days-of-dhul-hijjah>

Dard, A. R. (2008) *Life of Ahmad. Founder of the Ahmadiyya movement*. Islamabad, Tilford, Surrey: Islam International Publications Ltd DOI: <https://www.alislam.org/library/books/Life-of-Ahmad.pdf>

Dost Muhammad Sahid, Mualana (1989) *The Life of Hazrat Mirza Ghulam Ahmad*. The Muslim Herald Vol. 29: 7/8. London, Southfields: London Mosque

Hanson, J. H. (2007). *Jihad and the Ahmadiyya Muslim Community: Nonviolent Efforts to Promote Islam in the Contemporary World*. Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions, 11(2), 77–93. DOI: <https://doi.org/10.1525/nr.2007.11.2.77>

Hanson, J. H. (2007). *Jihad and the Ahmadiyya Muslim Community: Nonviolent Efforts to Promote Islam in the Contemporary World*. Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions, 11(2), 77–93. DOI: <https://doi.org/10.1525/nr.2007.11.2.77>

Hasan, Ali Dayan (2005). *Breach of Faith, Persecution of the Ahmadiyya community in Bangladesh*, Human Rights Watch website, DOI: <https://www.hrw.org/report/2005/06/15/breach-faith/persecution-ahmadiyya-community-bangladesh>

Khan, Ahmad Noorudden Jahangeer (2019) *The Death of Jesus(AS)*. The Review of Religions. DOI: <https://www.reviewofreligions.org/16154/the-death-of-jesusas/>

Khan, Aysha. (2022) *'A Seed of Truth': Ahmadiyya Muslim Propagation Networks and the Development of Islam in America*. Master's thesis, Harvard Divinity School.

Khan, M. (2012). *Ahmadis who stood tall-III-Sahiwal*. Ahmadiyya Times. DOI:<http://ahmadiyyatimes.blogspot.fi/2012/01/ahmadis-who-stood-tall-iii-sahiwal.html>

Koraan (5:48) (33:40) 2016-2024. aasta eestikeelse koraani elektrooniline väljaanne. DOI: <https://www.koraan.ee/>

Lemu, B. Aisha. (1996) *Islamic Aqidah and Fiqh: A textbook of Islamic belief and jurisprudence*. Revised and Expanded Edition of Tawhid & Fiqh. Chicago: IQRA International Educational Foundation
DOI:<https://ia601307.us.archive.org/16/items/IslamicAqidahAndFiqhATextbookOfIslamicBeliefAndJurisprudence/Islamic%20Aqidah%20and%20Fiqh%20A%20textbook%20of%20Islamic%20belief%20and%20jurisprudence.PDF>

Mahdi, Muhsin S. , Schimmel, Annemarie. Rahman, Fazlur. (2021). *Islam*. Encyclopedia Britannica, DOI:<https://www.britannica.com/topic/Islam>.

Mirza Bashiruddin, Mahmood Ahmad, (2008). *Ahmadiyyat or The True Islam*, Islamabad, Tilford, Surrey: Islam International Publications Ltd, 13-15.

Mirza Ghulam, Ahmad (2009) *My Claim to Promised Messiahship* The Review of Religions. DOI:<https://www.reviewofreligions.org/1599/my%E2%80%88claim-to-promised-messiahship/>

Mirza Ghulam. Ahmad (2022) *Fath-e-Islam. The Victory of Islam. Third edition*. Farnham, Surrey: Islam International Publications Ltd. DOI: <https://www.alislam.org/library/books/Victory-of-Islam.pdf>

Mirza Masroor, Ahmad (2013). *The need for The Imaam. Hadhrat Mirza Ghulam Ahmad – The Promised Messiah and Mahdi*. Friday Sermon. Al Islam. DOI: <https://www.alislam.org/friday-sermon/2013-03-22.html>

MTÜ Ahmadiyya Muslim Jamaat in Estonia põhikiri (2009) E-Äriregister. DOI:
<https://ariregister.rik.ee/est/company/80283236>

Piibel (Jn 1-4) 1997. aasta eestikeelse piibli elektrooniline väljaanne. DOI:
<https://www.piibel.net/>

Rais, R. B. (2005). *Islamic radicalism and minorities in Pakistan*. Religious Radicalism and Security in South Asia, 19, 455–65. DOI:
<https://apcss.org/Publications/Edited%20Volumes/ReligiousRadicalism/PagesfromReligiousRadicalismandSecurityinSouthAsiach19.pdf>

Salat – The Muslim Prayer Book (2016) Islamabad, Sheephatch Lane, Tilford, Surrey: Islam International Publications Ltd

Saritoprak, Zeki. (2002). *The Mahdī Tradition in Islam: A Social-Cognitive Approach*. Islamic Studies, 41(4), 651–674. DOI:
<http://www.jstor.org/stable/20837234>

Sayeed, A. (2024). *Hadith*. Encyclopedia Britannica. DOI:
<https://www.britannica.com/topic/Hadith>

Shams, Shamil. (2015). Why Pakistan persecutes the minority Ahmadi group. DW. DOI:
<https://www.dw.com/en/why-pakistan-persecutes-the-minority-ahmadi-group/a-18868784>

Süld, Elo. (2016). *Islam ja islamid*. Kirik & Teoloogia. DOI:
<https://kjt.ee/2016/02/islam-ja-islamid/>

Zeidan, A. (2024). *halal*. Encyclopedia Britannica. DOI:
<https://www.britannica.com/topic/halal>

Toimetanud **Upal, Muhammad Afzal, Cusack. Carole M.** (2021) *Handbook of Islamic sects and Movements*. Brill Handbooks on Contemporary Religion, 21. Leiden and Boston: Brill

SUMMARY

Ahmadiyya Islam and Ahmadiyya Muslim Jamaat in Estonia

The aim of the bachelor thesis was to study the history and activities of the Estonian Ahmadiyya community. In order to understand the community, it was also necessary to describe their doctrinal understandings and the ideas and thoughts of their religious leader, which are different from other fundamentals of Islam. During my work, I had the opportunity to get to know and meet the community and this allowed me to introduce their activities. The Ahmadiyya community in Estonia has not been studied before, so it was a big challenge to first map the congregation's activity and place and mode of activity in Estonia. I posed three research questions for this:

- ❖ Who or what is the Estonian Ahmadiyya congregation and what are their activities in Estonia?
- ❖ How do they see their place and role in Estonian society?
- ❖ What is the outlook of the congregation?

The Estonian Ahmadiyya congregation is a religious group with a short history and a small community. The congregation consists of 15 adults and 7 children. These members are mainly based in Tallinn, but two families are also based in Tartu. The community is mainly English-Urdu speaking, and most people seem to be from Pakistan. There are also people of Palestinian origin in the community, as well as a few native Estonians.

Since the congregation is so young and small, it has not yet properly defined its role and found a place in Estonia. Most of the members of the congregation who have come here from abroad do not feel properly integrated into society because of the large language barrier. Cultural difference has also been a significant issue for the community. There are also not many activities and events in the congregation, the most important thing is the Friday prayer and the observance of various Islamic holidays, such as the breaking of Ramadan.

Based on this, the future wishes of the congregation are understandable. The community wants to develop their language skills, and they also rely on the children who

were born in this Estonian community, because they have it. And by mastering the language, in the future, sermons in Estonian could be given.

The Ahmadiyya community wants to establish its home here - to build a mosque in the future where, in addition to devoted believers, interested people can come to explore. They certainly want to officially register as a religious group, because at the moment the Ahmadiyya congregation is only registered as an NPO.

LISAD:

Lisa 1

Informeeritud nõusoleku vorm

Uurimistöö „Ahmadiyya islam ja Eesti Ahmadiyya moslemi jamaat“

Lugupeetud Ahmadiyya moslemi koguduse liige,

palun teil osaleda minu uurimistöös, mille eesmärgiks on suurendada teadmisi Ahmadiyya uskumuste kohta, täpsemalt Eestis asuva Ahmadiyya moslemi jamaadi kohta.

Mis on informeeritud nõusolek?

Informeeritud nõusolek tähendab uuringus osalemiseks nõusoleku andmist, kuid ainult juhul, kui mõistate täielikult, mis sellega kaasneb. Uuringus osaleja peab olema ka eetilistel põhjustel täisealine. Palun allkirjastage käesolev vorm, kui olete nõus uuringus osalema. Allkiri antud dokumendil näitab, et olete kogu informatsioonist aru saanud ja soovite osaleda.

Informatsioon intervjuu kohta

Uurimistöö „Ahmadiyya islam ja Eesti Ahmadiyya moslemi jamaat“ ja intervjuu läbiviija on Tartu Ülikooli usuteaduskonna tudeng Eha-Liis Võrno. Intervjuu kestab ligikaudu 40-60 minutit ja see salvestatakse diktofoniga. Intervjuude toimumiskoht toimub intervjuueerija ja intervjuueeritava poolt kokkulepitud kohas. Intervjuu käsitleb Ahmadiyya kogukonna uskumusi, praktikaid ja ajalugu.

Intervjuust saadud andmeid kasutatakse ainult teadustöös. Ja intervjuueeritavate isikute andmeid ei avalikustata ilma loata. Isiklikud andmed nagu nimi, vanus ja sugu avaldatakse ainult, kui uurimuses osaleja seda ise lubab. Kui luba ei saa, siis kõik tema andmed anonümiseeritakse. Seda küsitakse iga üksiku intervjuueeritava puhul eraldi. Intervjuud salvestatakse ja kirjutatakse ümber paari päeva jooksul pärast intervjuu toimumist. Salvestused kustutatakse kohe pärast transkribeerimist. Transkriptsioone ja kogutud andmeid säilitatakse digitaalselt ka edasiste uurimuste tarbeks viis aastat (kuni 31. jaanuar 2028) ülikooli serveris, millel on juurdepääs ainult uurimuse läbiviijal ja uurimistöö juhendajal.

Uuritava õigused

Küsitluses osalejale on õigus ilma igasuguse põhjendusega keelduda vastamast mõnele küsimusele, katkestada uurimuses osalemine intervjuu ajal, samuti nõuda pärast intervjuu lõppu oma andmete kõrvaldamist kogutud materjalide seast kahe päeva jooksul.

Küsimuste tekkimisel pöörduge uuringu läbiviija või juhendaja poole: Eha-Liis Võrno, ehaliis.v@gmail.com ja Elo Süld, elo.suld@ut.ee.

Kui Teil tekib küsimusi uuringus osaleja õiguste kohta, siis pöörduge palun Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomitee poole e-posti aadressil eetikakomitee@ut.ee või telefonil 737 6215. Kui Teil tekib küsimusi uuringus osaleja andmekaitse kohta, siis pöörduge palun Andmekaitse Inspektsiooni poole telefonil 5620 2341.

Uurimistöö „Ahmadiyya islam ja Eesti Ahmadiyya moslemi jamaat“

Mind, on informeeritud ülalmainitud uurimusest. Ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uurimuse metoodikast ning kinnitan oma nõusolekut selles osalemiseks ja oma isikuandmete töötlemiseks allkirjaga.

Uuritava allkiri:

Kuupäev, kuu, aasta:

Uuritavale informatsiooni andnud isiku

nimi: Eha-Liis Võrno

allkiri:

Kuupäev, kuu, aasta:

Annan oma nõusoleku enda nime, vanuse ja soo avaldamisele ning seega minu andmeid ei ole vaja anonümiseerida. Kinnitan oma nõusolekud andmete avaldamiseks allkirjaga.

Allkiri:.....

Kuupäev, kuu, aasta:.....

Küsimustik

Uurimistöö „Ahmadiyya islam ja Eesti Ahmadiyya moslemi jamaat“

1. Kust te pärit olete?
2. Mis on teie vanus?
3. Mis on teie haridustase?
4. Mis on teie amet?
5. Kas olete ka enne Ahmadiyya usku varem usklik olnud?
6. Kui kaua olete olnud Ahmadiyya moslem?
7. Miks valisite just Ahmadiyya usu?
8. Mis on teie jaoks Ahmadiyya Islam?
9. Kuidas Ahmadiyya Islam alguse sai?
10. Millised on peamised erinevused Ahmadiyya uskumuste ja peavoolu sunniitide või šiitide uskumuste vahel?
11. Kuidas on omavahel seotud islam ja kõik muud uskumused (nt. hinduism, judaism, kristlus, budism jne.)?
12. Kus ja kuidas toimetab ainus islami töötav kaliif ja kuidas erineb ta islami kunagistest kaliifidest?
13. Kui Mirza Ghulam Ahmad oli Mahdi kui maailmalõpu tooja, kuidas suhtuvad Ahmadiyya moslemid maailmalõppu?
14. Mis on Ahmadiyya arvamus džihaadi kohta?
15. Kas ka tänapäeval tuleb ette Ahmadiyya kogukonna tagakiusamist?
16. Kuidas suhtutakse meie Eesti kogudusse (nii moslemite kui ka ülejäänud usklike/mitteusklike poolt)?
17. Miks teie arvates toimus tagakius?
18. Kes, kus ja millal algatas Eestis oleva Ahmadiyya koguduse?
19. Kui palju on Eesti Ahmadiyya koguduse liikmeid ja milline on keskmine demograafiline läbilõige?
20. Kas koguduses on ettekirjutatud kohustuslik liikmemaks või on see vabatahtlik?
21. Kui tihti on kogunemisi ja kuidas need välja näevad?

22. Milline on meedia kajastus?
23. Milline on teie misjon Eestis?
24. Milline on kontakt ülemaailmsete Ahmadiyya kogudustega?
25. Kuidas suhtutakse usust loobumisesse?
26. Milline on teie koguduse tulevik?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eha-Liis Võrno,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti Ahmadiyya Moslemikogus”, mille juhendaja on Elo Süld, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi Dspace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Eha-Liis Võrno

29.04.2024